

GLEDALIŠKI LIST

SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

DRAMA

1946—1947

3

Molière-Vidmar

Učene ženske

Premiera dne 20. oktobra 1946

Učene ženske

Komedija v petih dejanjih — Spisal Molière — Prevedel Josip Vidmar

Scenograf: inž. E Franz

Režiser: Slavko Jan

Hzisal, bogat meščan	I. Cesar
Filaminta, njegova žena	Marija Vera
Armanda	V. Juvanova
Henrieta, njegovi hčerki	V. Simčičeva
Arist, njegov brat	P. Kovič
Beliza, njegova sestra	M. Danilova
Klitander, plemič	S. Jan
Trisotin, literat	S. Sever
Vadius, učenjak	D. Bitenc
Martina, kuharica pri Hzizalu	E. Kraljeva
Lepin, služabnik pri Hzizalu	B. Starič
Julijan, služabnik pri Vadiju	J. Rohaček
Notar	M. Brezigar

Dejanje se vrši v Parizu v Hzizalovi hiši

Kratek odmor po drugem dejanju, glavni odmor po tretjem dejanju

Kostume po načrtih Dagmar Kačerjeve izdelala gledališka krojačnica pod vodstvom Jožeta Novaka in živke Jančeve — Kulise izdelala gledališka slikarna pod vodstvom Marjana Pliberška

Inspicient: L. Orel — Odrski mojster: A. Podgorelec — Šef razsvetljave: A. Premk — Lasuljar: A. Cecič

Začetek ob 20^h

Konec pred pol 23^h

Cena Gledališkega lista din 5.—

Lastnik in izdajatelj: Uprava Slovenskega Narodnega gledališča
Predstavnik Pavel Golia. Uredil dr. Bratko Kreft. Tiskarna Slovenija.
Vsi v Ljubljani.

GLEDALIŠKI LIST

SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1946-47

DRAMA

Štev. 3

MOLIERE: »UČENE ŽENSKÉ«

»Učene ženske« so predzadnje veliko delo njihovega avtorja. Bile so prvič uprizorjene leta 1671., izšle prihodnje leto, v začetku leta 1673. pa je Molière umrl. Za njimi je dovršil samo še svojo predsmrtno komedijo »Namišljeni bolnik«. S komedijo »Učene ženske« se je Molière ukvarjal resneje in dalj časa kot s katerim koli drugim svojim delom, saj pomenijo »Smešne precioze«, prva njegova resnejša komedija, prav za prav prvi osnutek te resnično dovršene in do kraja predelane veseloigre. In »Smešne precioze« so nastale v letu 1659.

Dovršenost in mojstrstvo prizna »Učenim ženskam« vsa kritika in literarna zgodovina. Sodbe o njih se razhajajo samo v presojanju osnovne tendence dela in o upravičenosti ter pravičnosti Molièrovega odnosa do družabnega pojava, ki ga tu ironizira in zasmehuje. Gre za tedanji pojav v ženskem svetu, ki se je iz strémljenja po globljem in tehtnejšem notranjem življenju izrodil v prefinjeno afektiranost govorice, v hlastanje po golem znanju, ki naj bi bilo nadomestilo za spoznanje, in v domišljavo prepričanje o lastni visokozmožnosti brez kritične presoje samega sebe.

Ta boleštni in smešni pojav tedanjega ženskega sveta je hotel Molière kot socialni komediograf osmešiti v tem delu. Seveda osmešiti ga z globoko razumnostjo, ki je značilna za vse njegove tehtne komedije. Popolnoma napačno je pri presojanju tega dela preprosto posploševanje. Nekateri kritiki se sklicujejo na banalno modrovanje očeta Hrizala in ga hočejo pokazati kot Molièrovo naziranje o ženski izobrazbi in sploh o vlogi ženske na svetu. Toda Hrizal je izrazito smešna oseba in prav gotovo ni avtorjev glasnik. Ideje tega človeka so samo njegova karakteristika in nič več. Čisto drugače govori o tem vprašanju mladi snubec, izobražen mož in duhovit kritik, ko izjavlja: »Priznam omiki ženski njeno ceno«. Nadalje govori oziroma z vsem svojim bitjem razodeva Molièrovo

pravo misel Henrieta, ki je ženska po Molièrovem okusu in ki ni niti najmanj zaostala ali neomikana. Nasprotno, umna je, po potrebi duhovito ironična, ima dober okus i za življenje i za literaturo, dasi odklanja učenjakarstvo in abotno estetstvo svojega ženskega sorodstva. In naposled pričajo za Molièra druga njegova dela, zlasti »Šola za žene«, kjer zelo določno, razumno in resno pobija misel o srečni zvezi z abotno in neuko zakonsko družico.

Ne, Molière ni zaostal zagovornik moške vzvišenosti nad žensko, kakršno pri njem zagovarja kvečjemu kak prismuknjeneec, kot je glavni junak »Šole za žene«. Njegova misel je zdrava in da bi jo razvil, pokaže z vso razumnostjo nerazumnost in boleznost tedanje ženske ambicioznosti. Osvetli jo lapidarno in nazorno, da kratu s svojo kritiko odpre pogled globoko v osnove človeškega duhovnega sveta. Tu samo nekaj smeri njegovega miselnega dela.

Njegov okus in instinkt se upirata nečemu, kar označuje kot »učenje radi učenosti same« ali kot »modrovanje, ki izgnalo je modrost«. Človeški duh stremlji k spoznanju, znanje je potrebno za spoznanje. Samo pedant, moški ali ženski, hlasta samo po znanju. Kdor znanje samo kopiči, ne da bi ga sproti uvrščal in vključeval v zaokroženo spoznanje, je brez najvažnejšega daru človeškega duha. Tako kopičenje je brez haska in vrednosti in postane lahko bolešno, a tudi nevarno, ker je neredko samozavestno in naduto. Neredko pa je tudi docela nekritično in brezglavo. Taka učenost je jalova in nezdrava ter kvari značaj. O tem govori v tej komediji ne samo vedenje učenih ženščin, obeh učenjakov ali poetov in celo njih služinčadi, marveč tudi direktno ostri dialog med mladim snubcem in vsiljenim ženinom.

Prava učenost in sploh vsako pravo duhovno življenje je nadalje samozadostno. Človek pravega duhovnega poklica je zbran, osredotočen na svoje delo, ki mu daje vse zadoščenje, vso potrebno notranjo radost. Posrečen je in srečen. Hvale in slave ne potrebuje, dovolj mu je delo in njegovi sadovi. Vsa učena družba te komedije je drugačna. Smešna je pogosto prav zaradi tega: vse to je željno hvalisanja, je brezmejno občutljivo in pri vsej nadutosti prosjači pohvalo in baranta zanjo. Hvalite nas, potem vas bomo radi hvalili tudi mi. Tem bolj ženska polovica tega sveta. Ko sprejemajo gosta se pozivajo, naj ga sprejme blesk njih duha, hvalijo ne samo, ker se omejeno navdušujejo, temveč tudi, da bi bile hvaljene. In vrhu vsega se te bojevnice za žensko enakovrednost in obtoževalke moških, ki da jih zatirajo in tišče v temo, ponižujejo same, izmišljajo si znamenite novotarije in reforme, ki naj jih pokrijejo s slavo v očeh vseh mož, ki pridejo za njimi.

To je očitno nespametno in nezdravo stanje. A ni še najbolj nezdrava posledica te ambiciozne dozdevne učenosti. Osnovni zakon vsega življenja je in ostane, da se človek ne sme nikoli odtrgati svoji naravi in se ji izneveriti. Ženska je s fizičnim življenjem tesneje in globlje zvezana kakor moški. Tem bolj je nujno, da svojo naravo prizna tudi dejansko. Moški, ki greši zoper ta zakon življenja je kvečjemu čudak, ženska postane mučna, bolešno odvrtna ali smešna. Zaverovanost žensk te komedije v znanost in duha ima težke posledice tudi za njih žensko naravo. Ena izmed njih je Ksantipa, druga je blazna, tretja bi hotela biti zgolj duh. Nezdrava in neiskrena zamaknjenost ni pristna; da ne pride z njo v konflikt mora vse, kar je pristno in prirodno, po čudno zverženih potih iskati možnosti za izživljanje. Tako učinkuje lepoumniška manija na prirodne stvari življenja in v imenu zdravja teh osnovnih stvari protestira Molière zoper bolestone duhovne ambicije pri človeku, zlasti pa pri ženski.

Ne bori se zoper žensko omiko, bori se zoper nekaj, kar ni resnična omika, kar ni pristni notranji poklic, kar je samo privzeto in do maničnosti prignano in kar škoduje značaju, zdravemu miru ter ogroža prirodne naloge, katerim se človek in človeštvo ne sme odtegovati. Veličina teh pogledov je pristno molièrska. Tako osvetljuje ta genij francoskega naroda vse življenje, zlasti vse umske in moralne zablode, ki jih je smešil v svojih delih, da bi jih družba zdravila s spoznanjem in smehom.

J. V i d m a r

UVOD K BRALNI VAJI 29. AVGUSTA 1946

»Učene ženske« so deseto Molièrovo delo, ki bo igrano na slovenskem osrednjem odru. Do zdaj so bila igrana: »Namišljeni bolnik« (sezone 1918/19, 1921/22, 1943/44), »Žlahtni meščan« (sezona 1921/22), »Smešne precijoze« (sezona 1923/24), »Skopuh« (sezona 1926/27), »Tartuffe« (sezona 1932/33), »Izsiljena ženitev« in »Ljubezen zdravnik« (sezona 1938/39), »George Dandin« (sezona 1939/40) in »Sola za žene« (sezone 1941/42, 1945/46).

Komedija »Učene ženske« (*Les femmes savantes*) je veseloigra visokega stila, v verzih in spada med najpopolnejše Molièrove stvaritve. Prvič je bila vpriporjena 11. marca 1672. v Palais Royal, torej nekako leto dni pred njegovo smrtjo.

V njej obravnava spet snov, ki jo je načel že v svoji starejši burki v cnem dejanju »Smešne precijoze« in z njo se prvič na odru, na prostodušno komičen način sicer, obravnava vprašanje ženske emancipacije. Vendar so zdaj precijoze bolj spopolnjene, njihovo duhovito prenevedanje je napravilo prostor višjim ambicijam. Zdaj streme »učene« ženske po popolni razumski enakopravnosti z možem:

...a treba je povedati možem,
ki njih vsevednost sploh naš ne prizna,
da ženski znanstveniki so mogoči,
da družbe zmoremo i me učene...

*

Me združimo lep jezik z višjo vedo,
s poskusi vso preiščemo naravo,
pri sporih damo vsem smerem besedo...

*

Na luni vzrla sem človeške like.
Jaz menda ne človeškega še bitja,
a videla razločno sem zvonike...

*

Moráli sem podvržena iskreno...

*

Za jezik smo izdelale pravila...

Na skušnji: Prizor iz 1. dejanja

Da v vsem ubogaj starše, ti ni znano?...
Hvala za dobrohotno opozorilo...

Najvišji cilj naše akademije
pa je: uničenje nečednih zlogov,
ki še v besedah lepih so spotika,
igračk za glupce časov vseh in krogov,
postanih kvant, ki vsa drhal jih vzklika.
Ta vir dvoumnosti, ki vzbuja stud
in ki z njo svet rad žali žensko čud...

✱

Sodba o delih nam bo izročena,
štatut vse slovstvo nam v presojo daje;
duha priznamo tem, ki bodo z nami,
me bomo našle vsako možnost graje
in pravi pisci bomo le mi sami.

Molière je prislunil času in našel v tem družbeno in družinsko zanimivem hotenju zelo hvaležno snov za veseloigro, kajti zaradi pretiranega ženskega stremušva vidimo v Hrizalovi hiši običajni red postavljen na glavo. Mož je slabič, ki mu je vse prav in ki

nikoli ne stori tega, kar je sklenil, zato je prevzela vajeti v hiši njegova žena Filaminta. Ona je mogočni duh družine, ki pisari, pesnikuje in ima svoj literarni krožek. Spozna se na filozofijo, fonetiko, fiziko in na podstrežju ima celo astronomski daljnogled. Temu učenjakarskemu diletantizmu, pri katerem ji pomagata starejša hči Armanda in svakinja Beliza, pripisuje tolik pomen, da misli z njim preroditi vse človeštvo, v katerem naj se ženstvo akademično organizira in s tem dokaže popolno enakopravnost. Mesto snovi naj vlada duh, prozaičnost in iz domačinstva in zakonskih dolžnosti naj žena preraste ter se dvigne v svetle sfere razumskega in znanstvenega ustvarjanja. Ker skuša s temi visokimi stremljenji okužiti tudi kuharico Martino, trpi seveda ves red v hiši. Hrizal je, nesrečen in v njegovo srečo se pojavi v hiši kot ženin Klitander, prikupen plemič zdrave sodbe in ne preveč bogat. Spočetka se je pošteno trudil za Armando, ki pa ga je zaradi svojega razumstva toliko časa odbijala, da se je zaljubil v mlajšo sestro Henrieto. Ta je v svojem bistvu nasprotna precijozam: vsa preprosta, zdrava, čutna ženska. Zdaj vzkipi v Armandi užaljen ženski ponos in vsej svoji filozofiji navkljub skuša sestri Henrieti odtegniti ženina in ga pritegniti spet nazaj k sebi. Mati Filaminta pa na svojo roko nameni Henrieti drugega ženina in sicer Trisotina, pesnika, publega »rim-kovatorja«. Zaplet je tu: mati ima za hčer svojega ženina, oče pa svojega. Sreča ljubečega se para je odvisna zdaj od odločnosti ali neodločnosti očeta Hrizala, ki pa je junak copate. Mladima obljubi pomoč edino stric Arist, ki v usodnem trenutku s svojo predrzno zvijačo, češ, da je vse premoženje uničeno, razvozlja situacijo. Trisotin se sam odreče snubljenju, Filaminta, ozdravljena, privoli v Klitandrovo poroko s Henrieto in Hrizal ob koncu triumfira ker misli, da je vendarle on uveljavil svojo voljo.

Dejanje je jasno in preprosto, ker pa temelji v globokih nasprotjih značajev, se razvija in stopnjuje od napetosti do napetosti, a ker ima v sebi še takratni družbeni problem, je z opisovanjem običajev in z risanjem okolja še pospešeno in poživljeno. Jasno in logično začne v prvem dejanju konflikt s prerekanjem med obema sestrama, spočetka teoretičnim, nato o Klitandru samem in že z odprtim sovraštvom. Drugo dejanje kaže zmedo v hiši in obe stranki, Hrizalova in Filamintina, mobilizirata vsaka vse svoje sile. Tretje dejanje nam odpre vpogled v razumsko krasnoslovljenje, v pedantsko učenjakarstvo in šušmarstvo, kjer se pokaže tekmelec Trisotin v vsem svojem sijaju in kjer ga njegov »učeni drug« Vadius razkrije. V četrtem dejanju Klitander pri materi junaško zasnuje ter obračunava z Armando in Trisotinom. Peto dejanje prinese odločitev.

Na skušnji: Prizor iz II. dejanja

Za drugo damo mu srce je vneto...

Tudi tehnično so »Učene ženske« med najpopolnejšimi Molièrovimi komadi (klasična enotnost kraja in časa je dognana, saj se vsa igra odigra na isti dan od dopoldneva do večera in v Hrizalovi hiši), in kar se značajev tiče, se lahko pridružijo galeriji avtorjevih največjih stvaritev.

Hrizal je izrazita komična figura, premožen meščan, človek zelo spokojne naravi, zanj je vse prav kar in kakor reče žena in kar je želja njena. Mož copatar, dobrodušna šleva, ki se včasih vzravna samo zato, da lahko spet klecne. Tak je v drugem dejanju, ko se upre odpustitvi kuharice Martine, a še takrat nima toliko korajže, da bi povedal, kar misli svoji ženi, ampak se znese na sestro; tak je v petem dejanju, ko z oddihom sprejme sporazumno rešitev ženitve.

Filaminta neomejeno vlada v hiši, je pravi hišni zmaj, ki jasno pokaže čigav »razum naj vodi, kdo naj sodi: mati ali oče, duh ali snov«. Zanimivo zanjo je, kako ostane skoro hladnokrvna pri novici, da je vse premoženje izgubljeno in tudi Trisotinovo izdajstvo kaj hitro izpregleda in je še tisti hip ozdravljena.

Armanda, starejša hči, je vestna posnemalka svoje matere, ki »oblast razumu daje«. Je filozofka, hladna in razumska, ko pa spozna, da ji je sestra prevzela oboževalca, je prav žensko prizadeta in iz tega izhaja njeno nasprotovanje Henrietini poroki. Ko ne najde drugega izhoda, se ženinu sama ponudi v zakon. Na koncu ostane kot edina žrtev sama.

Beliza je sijajen tip v trojici ženskih precijoz. Narejeno pretirano sramežljiva, v vsakem moškem vidi oboževalca, kljub svoji borbi za žensko emancipacijo, kjub pridiganju proti zakonu, je prepričana, da vse ljubi njo, a ne vidi, da prav za prav vse beži pred njo.

Henrieta, mlajša hči, nasprotuje učenjaškim zablodam matere, sestre in tete in je čutna, zdrava, prebujena ženska, notranje dozo-rela, ne več punčka temveč nepokvarjeno dekle-ženska. Ob koncu iz njenih ust govori Molière:

»Ne, nič ljubezni huje ne načenja
kot večne brige za stvari življenja;
v zakonu često se konča z očitki,
ker oveneti mora v skrbi bridki.«

Martina je tip zdravih Molièrovih poslov. Pogumna, navihana, samorasla, nekoliko nerodno kmečka in s celim zakladom življenjskih modrosti, ki jih v drugem in v petem dejanju stresa z rokava.

Arist, Hrízalov brat, je dobri duh, ki pomaga Hrízalu v njegovi nesreči in mladima do zmage.

Trisotin in Vadius sta »moška učenjakarja« v komediji. Trisotin je literat, ki se šteje med velike duhove, je pa šušmar in nadut šolmašter, ki brez oddiha kvasi, ki zalaga knjižni trg z vsako navlako, ki prodaja plažo lahkovernim oboževalčicam, je puhli nič, z neomejeno vero vase, je glupec, slepar, pri Henrieti se ženi samo zaradi denarja. V trenutku pa, ko izve, da je premoženje izgubljeno, se razgali, pokaže pravo barvo in odnese pete.

Vadius, učenjak, je učeni drug Trisotinov, glas mu je mil, zlizan, samodopadljiv.

Lepin, lakaj pri Hrízalu in Julijan, lakaj pri Vadiju, sta oba pod velikim vplivom svojih gospodarjev, po tekstu majhni vlogi, a izraziti epizodi.

Notar je tipična suhoparno birokratska molièrovska figura.

Vse te figure so živi ljudje iz tedanje dobe. V vseh časih so živeli in še živijo Tartuffi, Skopuhi, Namišljeni bolniki, Arnolphi, Agneze. Le ozrimo se krog sebe, tudi še danes srečamo očete Hrízale, matere Filaminte, tete Belize, dobre strice, zavidne sestre, šušmarje-

Na skušnji: Prizor iz III. dejanja

Vaš stih vsak hip pred čudo me privede...

literate in laži-učenjake. Povsod so in vselej bodo, ker so ljudje s svojimi strastmi in zablodami. Stržen vseh teh ljudi je človeški, zato je večni, zato je Molière klasik.

Pričujoča Molièrova satira o popačenosti »učenih žensk« ne velja gibanju ženske emancipacije v splošnem. Satira biča le individualne pojave, ki so se v tisti dobi tako bolešno pojavljali. V njej biča nabrekel diletantizem, s katerim bo Filaminta in njen krog »poglobil vse, astronomijo, slovnico, stih, moralo in geometrijo« (III. dej., 2. priz.). Dalje biča jalovo hotenje, s katerim bo ta krog prekvasil vse življenje, literaturo in umetnost. Še nekaj je: dejansko biča Molière učenjakarstvo še bolj pri moških kot pri ženskah. Ali nista izpostavljena hujšemu posmehu oba šušmarja, ali nista prav ta dva neokusna puhloglavca Trisotin in Vadius glavni cilj, v katerega strelja Molièrova ost? Kot pravijo viri je v teh dveh likih Molière naravnost pokazal na modno zablodo tistega časa. Sonet in madrigal, ki ga Trisotin čita v tretjem dejanju slepo obožujočemu literarnemu krožku, je vzet iz del Cotina (1604–1681), znanega pridigarja postnih pridig, ki je bil obenem »galantni« pesnik, oboževan v literarnih salonih precijoz. Med njim in takratnim uče-

njakom Gilles Ménagejem (1613—1693), ki je bil kritik in poet ter posebno domišljav na svoje ekloge, se je bil pripetil prav tak spor v literarnem salonu najodličnejše precijoze tiste dobe Ane-Marije-Luize Orleanske. Ta spor je ponazoril Molière v znamenitem prizoru III. dejanja.

*

Ta klasična umetnina nam je naložena v vprizoritev.

Zgodba je jasna in na dlani, nič zagonetk, nič skrivalnic, dejanje se razvija jasno in preprosto. Potrudimo se, da bo tudi naša odrska podoba preprosta, jasna in na dlani. Izčrpa naj satiro o učnjakarskih zablodah, katere višek je v tretjem dejanju, zlasti v nastopu Trisotin—Vadius, ter spremlja in reši naj ljubezensko zgodba Henrijete in Klitandra, katere poudarek je zlasti v petem dejanju, ko se trikot ene neveste in dveh ženinov reši. Figure in prizori naj zažive z vsemi strastmi in bolečinami v tistem čudovito svežem, sočnem, finem in doživetem humorju, ki je duhovit in kultiviran, zažive naj z vso satiro in končno z vsem triumfom, da je zmagala mladost in poštenje.

Precijoze Filaminta, Armanda, Beliza in literata Trisotin in Vadius so svoj »učeni svet«, zato se rahlo razlikujejo v govorici, obliki in karakterizaciji od Hrizala, Arista in Martine, ki so »meščansko-komičen« ambijent, ki pa je spet nekoliko različen od Henrijete in Klitandra, ki sta progresiven element v »Učenih ženskah«. Vse te tri značilne odtenke tiste dobe povezati v enotno zaokroženo predstavo je najtežja naša naloga.

Jasna in preprosta je govorica, ki jo govore naši ljudje. Stih v prevodu Josipa Vidmarja je preprost, duhovit in dognan kot le redkokdaj, zato je naša prva dolžnost, da z dovršeno dikcijo posredujemo to zlahtno vsebino. In še nekaj zahteva Molière: kultivirano zunanjo obliko. Čas, v katerem se godi veseloigra, je galanten, ljubezen v njem je skoraj bolj rafinirana kot elementarna, življenje polno gracije. Vse to zahteva od igralcev poleg vsebine veliko znanja. Torej dajmo to vsebino v taki obliki. Vsebina v pomanjkljivi obliki je diletantizem, popolna oblika pri pomanjkljivi vsebini je prazna virtuoznost, samo združeni vsebina in oblika lahko posredujeta umetnost.

Vsebina in zlasti okolje »Učenih žensk« se mi bolj kot v drugih Molièrovih stvaritvah zdi, da je izrazita podoba takratnih trenj in šeg in priča o izrazitem takratnem vzdušju. Tako igra večjo vlogo francoski gramatik Vaugelas (1585—1650), lirik Malhèrbe (1555—1628), dvorni pesnik Henrika IV., ki je pisal ode, epigrame in je posebno gojil tehniko verza. Dalje je tu Jean Louis de Balzac

Na skušnji: Prizor iz V. dejanja

Jaz polagam na sreč gospoda ji tegà tu ...

(1597—1654), historiograf, ki je preosnoval takratno francosko prozo. (Ne zamenjati z romanopiscem Honoré de Balzacom.) — Te očitne značilnosti so nas napotile, da smo pri inscenaciji morali računati s časovno posebnostjo ter se ozrli po takratni obliki Molièrovega gledališča. Zato bomo našo predstavo odigrali v okviru odra, kakršen je bil v Molièrovem času, vse seveda rahlo stilizirano ter nam in današnjemu gledališču približanem. Pred začetkom sta na tleh dva lestenca pred zastorjem z značilnim besedilom. Ceremoniar z znakom za začetek nastopi, stilna godba, ki spremlja začetek in spremembe med dejanji. (Znano je, da se je Molière vedno bolj nagibal k operi in uprizarjal svoje igre z muziko in baletom.) S tem nismo storili besedilu in vsebini najmanjše sile, saj teče dejanje zvesto in dosledno po izvirnem besedilu v petih dejanjih, na treh različnih prizoriščih; po drugem dejanju je krajši odmor, po tretjem dejanju je daljši odmor, četrto in peto dejanje pa spet tečeta brez odmora.

Od 1816 stihov jih je črtanih 28.

Scena, ki je rahlo stilizirana, kostumi in pohištvo so baročni.

S temi mislimi skušajmo uprizoriti deseto delo klasičnega avtorja, ki je klasik zaradi svojega razposajenega burlesknega humorja, žive karakterne komike in plastično zadete kritike ukoreninjenih šeg in navad.

Slavko Jan

ODLOMKI IZ »UČENIH ŽENSK«

Iz II. dejanja

HRIZAL: Naj jaz povem kaj? Saj več ne zdržim.

Stran masko, da znebim se srčne more:
ne vidiš, da vse šteje vas za nore?

FILAMINTA: Kako?

HRIZAL: Zdaj, prosim, s sestro govorim.

(Belizi): V besedi vsaka te napaka moti,
v lastnem ravnanju nič to imej na brigi!

Potem se svoje knjižne krame loti.

Sežgi jo, razen Plutarha; v tej knjigi
ovratnike ravnaj, ta naj ostane.

Daj vedi mir, to je za modrijane!

Pospravi mi s podstrešja tiste gare,
svoj daljnogled, ki mi ljudi plaši;
sploh reši me vse te nadležne šare.

Kaj mar ti, kaj na luni se godi,
naj malo bolj te tale hiša mika,
kjer vidimo, kako gre vse narobe;
iz mnogih vzrokov zanjo ni odlika,
če žena ve preveč učene robe.

V duhu otrok odgajati krepost,
voditi hišo, delo in družino

ter skrbno varčevati z imovino,
to bodi ženi znanost in modrost.

V tem naši stari so sodili zdravo:
trdili so, da ženska dosti zna,

če do tega povzpne se s svojo glavo,
da loči hlače od telovnika.

Njih žene so cvele, ne da bi brale,
dom jim je bil razgovor duhovit,
njih knjige — igle, še naprstnik, nit,
s katero so šivale hčeram bale.

Današnje ženstvo zviška nanje gleda,
hotelo bi pisati in sloveti,
vam pregloboka ni nobena veda,
in tu pri nas manj kot drugod na sveti.

Skrivnosti vse veste zemljá in néba,
 le tistega ne, kar bilo bi treba.
 Znan vam je lune in planetov tek,
 zvezd stalnic, ki so vse mi lanski sneg;
 a pri tem znanju, ki v vsemirje grabi,
 ne veste, kaj se vsak dan zame rabi.
 Prisluga vam na ljubo vrta v znanje
 in počne vse, le ne, kar je dolžnost,
 vse delo teh ljudi je modrovanje
 in modrovanje izgnalo je modrost!
 Ta bere zgodbe in meso pripali;
 ko hočem piti, drugi stíhe struži;
 tako v vsem domu vaš se zgled zrcali;
 imam prislugo, a nihče ne služi.
 Imel sem eno samo deklo zvesto,
 ki ni je spridila bolezen ta,
 in to spodili so mi z burno gesto,
 ker govorila ni kot Vaugelas.
 To, to je, sestra, moja bolečina;
 tebi velja to, opomin ti bodi.
 Mrzim latinstvo, ki mi v hišo hodi,
 posebno pa gospoda Trisotina.
 Ta v pesmih vašo slavo je razpredal!
 Mož vam otrobe veže domišljavo
 in ko konča, ne veš, kaj je povedal,
 jaz zase, ga imam za puhlo glavo.

Iz III. dejanja

TRISOTIN: Sonet princesi Uraniji o njeni vročici.
 Vaša modrost gotovo spi.
 Zakaj ste blagi z gostjo tajno?
 Zakaj gostite tak sijajno
 svojo sovražnico sami?

BELIZA: Ta srčkani uvod! — A

ARMANDA: Be — in svetski čar!

FILAMINTA: Le on ima teh gladkih stihov dar.

ARMANDA: »Speča modrost« — ta zveza oslepi te.

BELIZA: In dražest ta: »sovražnico gostite«.

FILAMINTA: Meni ugaja »tajno« in »sijajno«,
ta dva prislova rimana, no, bajno!

BELIZA: Ah, čujmo dalje.

TRISOTIN: Vaša modrost gotovo spi.
Zakaj ste blagi z gostjo tajno?
Zakaj gostite tak sijajno
svojo sovražnico sami?

ARMANDA: »Speča modrost!«

BELIZA: »Gostiti sovražnico!«

FILAMINTA: »Tajno in sijajno!«

TRISOTIN: Spodite jo, naj svet šumi!
Zaprte ji sobano bajno,
kjer z nehvaležnostjo brezkraino
ograža vaše lepe dni.

BELIZA: To je preveč, ah, dajte mi do diha!

ARMANDA: Dajte nam časa za občudovanje.

FILAMINTA: V dnu duše čutiš v ritmu tega stiha
nekakšen tok, ki te zaziblje v sanje.

ARMANDA: Spodite jo, naj svet šumi,
zaprite ji sobano bajno!
»Sobano bajno« je sladko rečeno!
Kako je vse to z duhom prepojeno!

FILAMINTA: Spodite jo, naj svet šumi!
»Naj svet šumi« je čudo nevsiljivo!
Zame to mesto je nedosegljivo!

ARMANDA: »Naj svet šumi«, to ljubim tudi jaz.

BELIZA: Da, srečen trop, z navdušenjem priznamo.

ARMANDA: Ah, da je moj!

BELIZA: To tehta celo dramo.

FILAMINTA: Pa čutita kot jaz ta fini izraz?

ARMANDA in BELIZA: O! O!

FILAMINTA: »Spodite jo, naj svet šumi«.

Da tu nekdo na strani je vročice?

A kaj vam mar te zlobne govorice.

»Spodite jo, naj svet šumi!

Naj svet šumi, naj svet šumi!«

Ta, svet šumi, ogromno v sebi skriva.

Ne vem, če vsakdo se kot jaz odziva,

a jaz v njem slišim tisoče glasov.

BELIZA: Da, več je v njem, kot gre v obseg njegov.

FILAMINTA: Ko vstvarili ste ta »naj svet šumi«,
ste vedeli, kaj v njem je energij?
Je to zavedno vse, kar nam poda?
Ste hteli to mu vliti tisti čas?

TRISOTIN: He, he!

ARMANDA: Mene očaral je izraz:
vročica »nehvaležna«, brez srca,
ki z zlim namenom v dom kot gost se vhlini.

FILAMINTA: Kvadrana torej polna sta draži,
sedaj pa naglo čujmo še tercini!

ARMANDA: Ah, prosim, še enkrat, »naj svet šumi«!

FILAMINTA, ARMANDA, BELIZA: »Naj svet šumi«!

TRISOTIN: Zaprite ji sobano bajno...

FILAMINTA, ARMANDA, BELIZA: »Sobano bajno«!

TRISOTIN: Kjer z nehvaležnostjo brez krajno...

FILAMINTA, ARMANDA, BELIZA: »Ta nehvaležna vro-
čica«!

TRISOTIN: Ograja vaše lepe dni...

FILAMINTA: »Vase lepe dni«!

ARMANDA, BELIZA: Ah!

TRISOTIN: Ni visokosti ne spoštuje,
zavratno žlahtno kri vam truže.

FILAMINTA, ARMANDA, BELIZA: Ah!

TRISOTIN: In zlobno noč in dan vas žali!
Če jo povedete h kopeli,
naj jo, ne da bi se kesali,
vtopita vaši roki beli.

FILAMINTA: Preveč!

BELIZA: Medlim!

ARMANDA: Umrem nad to milino!

FILAMINTA: Srh me spreleta z mrazom in vročino.

ARMANDA: »Če jo povedete h kopeli,«

BELIZA: »naj jo, ne da bi se kesali,«

FILAMINTA: »vtopita vaši roki beli.«

»Naj roki beli, vtopita jo v kopeli«!

ARMANDA: Vaš stih vsak hip pred čudo me privede.

BELIZA: In vsak trenutek pred slasti neznane.

FILAMINTA: Tu stopaš kot po sredi bujne grede.

ARMANDA: In vse stezice s cvetjem so postlane.

TRISOTIN: Sonet tedaj se zdi vam ...

FILAMINTA: Umotvor! Nihče ni spesnil lepšega na svetu.

Iz IV. dejanja

KLITANDER:

Nekim sleparjem sedlo je v možgane. —
ker so pač tiskani in v usnje speti, —
da so v državi silne veličine,
da njih pero velevala kron usodi,
da slednji šumček nad njih proizvodi
naj bi jim vrgel mastne pokojnine;
da bo vesoljni svet strme jih gledal,
da ves podvržen njihovi bo slavi,
da v znanosti so čudežni pojavi,
ker znajo, kar je kdo do njih povedal,
ker trideset let zrli so z očmi,
na tisoče zatratili noči,
se v njih gulili grško in latinsko,
temačen plen hlastali so z možgani
in šaro v njih kopičili starinsko;
zdaj kajpak svoje vede so pijani;
polni zaslug, vsiljivi, domišljavi;
a nesposobni, v glavah polni zmede,
in smešni ter predrzni po naravi
le kvarijo ugled in sloves vede.